

64-72-102/1

19.10.18

До спеціалізованої вченої ради Д.35.052.19

Національного університету

«Львівська політехніка»

(79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3)

ВІДГУК

офіційного опонента на кандидатську дисертацію Вовкович Уляни Володимирівни «Становлення та розвиток філософсько-правових ідей в Галичині (середина XIX – XX ст.ст.)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.12 – філософія права (081-Право).

Актуальність теми дисертації. Українська філософія права в гуманітаристиці XIX ст.-поч. ХХ ст. – це надскладний процес історичного розвитку з його світоглядними запозиченнями і чужоземними впливами. Але розвитку філософії права у відокремлених регіонах ще досі не долучено до загальних оцінок так, як це дозволяє і вимагає час. Йдеться про Галичину сер. XIX – XX ст.ст., яка ще не потрапляла в поле зору філософії права. Однак, за всіма ознаками диференціації періодів розвою цієї науки за виокремленим історичним етапом названа як ліберально-романтичний період другої половини XIX ст. – поч. ХХ ст. Властиве поширення ідей лібералізму та формування національної ідеї, позитивістських поглядів на право та його функції захопило представників цього краю М. Драгоманова, І. Франка, а потім і М. Грушевського. І якщо голос цієї еліти звучав як загальна національно-демократична форма втілення ліберального спрямування розвитку філософсько-правової думки, то інші ідеї права, а саме відомих правників Костя Левицького, Володимира Старосольського, Станіслава Дністрянського, Антона Горбачевського, Євгена Олесницького, Петра Стебельського, Олександра Надраги та ін. через їхню виразну національну позицію для нас маловідомі. Їхній спадок заслуговує на увагу. Адже майже всі галицькі правники творили до часу їхнього звинувачення радянською владою у шкідливості теорії. Працюючи у Львівському університеті, в Українському вільному університеті (Відень (1921), Празькому (1921-1945), Мюнхенському (1945) університетах, стали відомі імена С. Дністрянського (як

представника соціологічного підходу до права) та А. Шептицького (як представника неотомізму). Такими є найсучасніші дані енциклопедистів (С. Максимова та ін.). Отже заявлена тема фактично недосліджена в науці та визнана як «прогалина» в розвитку національної філософії права через «відсутність досліджень», перервність їх історичного тла.

Очевидно, що вітчизняна філософія права сьогодні намагається по-новому переосмислити значну кількість проблем і питань, однозначних відповідей, на які дати неможливо. У зв'язку з цим обрана тема дослідження є не лише актуальною і перспективною, але також засвідчує практичну орієнтованість здобувача на вирішення найбільш суперечливих проблем сучасного правового життя в нашій державі.

Подібних монографічних праць у вітчизняному наукознавстві із філософії права немає, як і в світовій науці теж. Отже, вибір теми є новим і актуальним у час переоцінки традиційних підходів до глобальних наукових, історичних явищ, які здійснювали впливи на розвиток філософсько-правової сфери науки.

Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації є достатнім. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації є цілком обґрунтовані, причому широко використовувалась джерельна, історіографічна база та пізнавальний інструментарій. Автор досить аргументовано визначила ключові аспекти досліджуваної проблеми, її об'єкт і предмет.

Для реалізації поставленої мети – визначення специфіки філософсько-правових ідей правників Галичини сер. XIX – XX ст.ст. та дослідження можливостей їх використання в сучасних процесах право- та законотворчості – було передбачено виконання таких завдань: встановити стан дослідження філософсько-правових ідей в Галичині сер. XIX – XX ст.ст.; визначити методологію проведення дослідження філософсько-правового дискурсу зазначеного періоду; охарактеризувати суспільно-політичні і правові передумови розвитку філософсько-правової думки в Галичині сер. XIX – XX ст.ст., з'ясувати чинники філософсько-правових ідей в умовах

бездержавності; розкрити онтосферу філософсько-правових ідей С. Дністрянського та В. Старосольського; дослідити аксіологічний денотат філософсько-правових ідей К. Ганкевича; довести, що Кость Левицький був фундатором ціннісних змагань у філософії права кінця XIX ст., а також розкрити аксіологічне значення філософсько-правових ідей правників Галичини сер. XIX – XX ст.ст. для сучасного етапу розвитку вітчизняної правознавчої науки.

Достовірність, новизна висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняному правознавстві комплексним науковим дослідженням становлення і розвитку філософсько-правових ідей правників у Галичині сер. XIX – XX ст.ст., висновки і пропозиції якої мають важливе значення для розвитку вітчизняної юридичної науки. Йдеться про те, що в дисертації У.В. Вовкович вперше досліджено появу в Галичині філософсько-правових ідей як складової вітчизняної гуманітаристики та їхнє становлення в сер. XIX – XX ст.ст., що дає підстави по-новому осмислювати процеси розвитку національної філософії права не у локальному відриві від філософського та культурно-правового контексту всієї України і Європи, а що важливо – довести її переконливу спорідненість та органічність із європейським правовим контекстом;

встановлено аксіологічні архетипи слов'янського філософського дискурсу із XVI-XVIII ст.ст., які були продовженні у науковій творчості правників XIX ст. в Галичині (любов і милосердя, сердечність, релігійність, добро і зло, виховання національної свідомості і патріотизму);

розглянуто західноукраїнський філософсько-правовий романтизм у контексті європейського і його кризу у XIX ст. за аналогією із процесами в європейській філософії, що позначилося на інтелектуальних надбаннях правників Галичини; обґрутовано чотири етапи розвитку філософсько-правових ідей в Галичині сер. XIX – XX ст.ст.

У дисертації набули подальшого розвитку положення про систему ознак, притаманних звичаєво-правовій культурі української спільноти; теорія

природного права на основі авторських позицій С. Дністрянського, В. Старосольського, К. Ганкевича та ін.; положення про творчу індивідуальну манеру наукового авторського мислення у філософсько-правовій площині, якій у сер. XIX – XX ст.ст. був притаманний європейський інтелектуалізм, а також дослідження передумов появи філософсько-правових ідей в Галичині в окреслений період; осмислення фактографічних спотворень української історіографії; апелювання до об'єктивного дослідження вітчизняної філософсько-правової спадщини.

Автор дослідження виконала значну за обсягом роботу, в якій викладає своє бачення етапів становлення і розвитку філософії права на теренах Галичини у складний період її перебування в умовах бездержавності. Для цього У. В. Вовкович максимально використала наявні джерела по темі дослідження, як сучасні, так і попередників (переважно з історичної тематики), опрацювавши авторські матеріали десяти правників (близько 150 найменувань), опублікованих у фахових часописах сер. XIX – XX ст.ст., які досі не були введені у науковий обіг та незнайомі широкому загалу читачів.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.12 – філософія права. У першому розділі «Філософсько-теоретичне реконструювання процесів становлення ідей філософії права в Галичині (сер. XIX – XX ст.ст.)», поділеному на три підрозділи, розкрито стан дослідження проблеми, систематизовано наукові джерела, в яких розкриваються питання становлення та специфіки філософсько-правових поглядів правників у Галичині сер. XIX – XX ст.ст. Зауважено на недостатньому рівні вивчення процесів зародження, становлення та розвитку філософсько-правових ідей в Галичині.

У цьому ж розділі визначені методологічні підходи до проблеми дослідження спадщини правників Галичини сер. XIX – XX ст.ст., які характеризуються поліметодологізмом, свободою наукового вибору і розгалуженням проблемного поля кожної науки і філософії права, зокрема.

У другому розділі розгляд поставлених завдань зосереджений на онтологічних передумовах становлення філософсько-правових ідей на

західноукраїнських землях (сер. XIX – XX ст.ст.) і охоплює чотири важливих його складових: аналіз суспільно-політичних і правових передумов розвитку філософсько-правових ідей в Галичині; особливостей еволюції цих ідей в умовах бездержавності; аналізі основних положень філософсько-правової концепції Станіслава Дністрянського, а також питань онтосфери філософсько-правових ідей Володимира Старосольського.

Третій розділ присвячений дослідженню аксіологічного контенту філософсько-правових досліджень сер. XIX – XX ст.ст. в Галичині та його проекції на сучасність, що конкретизовано у трьох підрозділах. Перший – стосується розвитку аксіосфери філософсько-правових ідей у Галичині; другий – характеризує Костя Левицького як фундатора ціннісних змагань у філософії права (сер. XIX – XX ст.ст.), у третьому – висвітлюється аксіологічна роль філософсько-правових ідей правників Галичини для сучасного дискурсу вітчизняної правознавчої науки.

У завершальній частині роботи – у «Висновках» – узагальнено найбільш значущі результати дисертаційного дослідження.

Не викликає зауважень також **структура дисертації**, робота складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і семи додатків. У цілому аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них і загальних висновків дозволяє підсумувати, що мета і завдання дослідження в основному реалізовані.

Оцінка мови і стилю дисертації. Текст дисертаційного дослідження підготовлений науковим стилем, державною мовою. Наукові положення, висновки та рекомендації викладені стисло, точно, ясно та просто, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття.

Практична цінність результатів полягає у можливому використанні результатів дослідження сфері правозастосування, у правовиховній діяльності, у

науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових досліджень у філософії права.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами і грантами.

Обговорювана робота виконана у контексті вимог Пріоритетних напрямів розвитку науки на 2016-2020 рр., Закону України «Про охорону культурної спадщини» 25.05.2017 №2П21-VIII, а також безпосередньо пов’язаних з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (0113U001356).

Зауваження щодо змісту дисертації. Відзначаючи позитивні аспекти роботи, звернемо увагу й на деякі дискусійні, не повною мірою опрацьовані положення дисертації:

1. У розділі I «Філософсько-теоретичне реконструювання процесів становлення ідей філософії права в Галичині (сер. XIX – XX ст.ст.), 1.1. «Стан дослідження проблематики» автор констатує, що «у вітчизняній філософсько-правовій думці, на наш погляд, бракує наукових праць сучасного взірця щодо новітньої переоцінки історико-філософських і філософсько-правових ідей минулого, зокрема щодо розвитку науки на окремих поневолених урядами сусідніх держав роз’єднаних землях Західної України» (с. 25 дисертації). Висловлювання нечітке, та й сучасна праця щодо історико-правового розвитку в Західній Україні з’явилася щойно у 2018 р. і належить вона професорові права Ігореві Бойку. Як зрештою не зовсім точним є закид дисертанта щодо наявності «офіційних теорій» російського взірця, до яких, очевидно, не можна віднести праці львівських істориків права (В. Кульчицького, Б. Тищика, І. Терлюка, С. Макарчука, В. Макарчука) та істориків О. Сухого, Л. Зашкільняка та ін.).

2. Ще одна заувага стосується видатної особистості, яка займалася проблемами прав українського народу. Йдеться про М. Драгоманова, історика, публіциста і теоретика природного права, який все-таки вбачав призначення позитивного права у конституованні прав людини і громадянина та сповідував

ідеал – встановлення всесвітньої правди для всіх національностей. Цей аспект виразних тенденцій в ідеях М. Драгоманова, на жаль, чомусь не акцентований в дисертації, як і немає згадки про те, як же його ідеї, як і ідеї І. Франка, розвивали пізніше галицькі правники. Тобто, йдеться про наступність, про яку має намір стверджувати дисертант у розвитку наукових ідей тих, хто творив правові теорії на теренах Галичини в кінці XIXст. Варто було б вказати на вплив М. Драгоманова на формування поглядів історика і політика, видатної особистості М. Грушевського, а також українського філософа права, одного з представників ліберального напряму в Російській імперії Б. Кістяківського.Хоча згадка про розробку останнім проблеми російського «правового нігелізму» є в дисертації, однак вже в іншому контексті.

3. Дискусійним є питання про те, яким назагал був шлях розвитку філософії права в 20-х роках. Відомо, що дослідження цього напряму в УРСР «звелися нанівець» у зв'язку із закриттям університетів із юридичними факультетами та втіленням у життя марксистсько-ленінської ідеології. Натомість у Галичині в той час умови для розвитку науки права були іншими. Для прикладу, на юридичному факультеті у Львові такої дисципліни теж не було, хоча й з інших причин. Отже, постає питання, чому в провідному для західноукраїнського краю університеті не визріло питання про викладання філософії права?

4. Передумовою впливу на розвиток філософсько-правових ідей в Галичині стали ідеї класичної національної «філософії серця», про що дослідниця зауважувала в р. II (с. 66 дисертації), однак поза її увагою залишилася така характерна ознака національного менталітету як індивідуалізм, панування миру і гармонія з Богом, тобто за С. Максимовим, це «кордоцентрично-екзистенціальна релігійна філософія, суть якої – в регулюванні життя через «внутрішній світ і свободу людини». Отже, самої констатації наявності ознак «філософії серця» у працях праніків Галичини недостатньо, потрібна кваліфікація цього явища в розвитку вітчизняної філософії права.

5. Звісно, що до виразних особистостей, які привнесли у філософію права своє бачення розвитку права, закономірно віднесені С. Дністрянський, В. Старосольський, К. Левицький, К. Ганкевич. Однак аналіз їхніх праць в дисертації є дещо фрагментарним, обмеженим двома-трьома працями, що не дає можливості простежити системності поглядів. У зв'язку з цим в дисертанта залишається на перспективу завдання поглиблення розгляду філософсько-правової проблематики усіх згаданих в роботі авторів, які, скажімо, є в переліку праць, що подані в 7 Додатах до дисертації. (с. 205-215 дисертації).

6. Останній підрозділ третього розділу «Аксіологічна роль філософсько-правових ідей для сучасного дискурсу вітчизняної правознавчої науки» цікавий і прагматично сформований за своєю метою (с. 162 дисертації). Зрозуміло, що незаперечною є теза про те, що отримані результати можуть бути матеріалом для подальших наукових досліджень. Однак, очевидно і те, що для сучасної філософії права всі праці правників Галичини (сер. XIX – XX ст.ст.) є тими стимулами для розвитку сучасного юридичного мислення, які повернуть сучасників до витоків своєї самоідентифікації, і що ще важливіше – до відкриття для себе наукового рівня філософування науковців Галичини. Про це варто було б акцентувати дисертантові у підрозділі 3.3. «Аксіологічна роль філософсько-правових ідей для сучасного дискурсу вітчизняної правознавчої науки».

Вищезгадані міркування хоча і потребують дискусії під час захисту дисертаційного дослідження у спеціалізованій вченій раді, проте в цілому не впливають на позитивну оцінку проведеного дисертаційного дослідження і дозволяють оцінити його як завершену наукову роботу, яка вирізняється науковою новизною і в котрій вирішена наукова проблема.

Результати роботи належно апробовані й оприлюднені: в чотирьох статтях фахових вітчизняних видань та в одній зарубіжній, а також виголошенні на п'яти наукових заходах. Зміст публікацій та автoreферату відповідає тексту дисертації і відтворює її основні результати.

Загальний висновок

Дисертаційна робота на тему «Становлення та розвиток філософсько-правових ідей в Галичині (середина XIX – XX ст.ст.)» виконана вперше і поглиблює наявні філософсько-правові знання щодо природи та специфіки судової влади і є суттєвим внеском до вітчизняної правової науки.

Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею. Виходячи з наведеного вище, можна стверджувати, що дисертаційна робота відповідає вимогам, сформульованим у п.п. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор Вовкович Уляни Володимиривни заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 – філософія права.

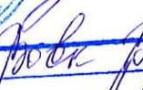
Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління і права

B. M. Вовк

Підпись
ЗАСВІДЧУЮ:
Вчений секретар університету

Лохіневська С. В.

Підпись
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП